

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2018 metai

1

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ

Projekto finansavimo sutartis Nr. LIP-074/2016

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas)
Lietuvos istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

PUBLIKACIJOS

VLADAS SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

„MES NE GYVULĖLIAI, KURIUOS REIKIA KIEKVIENĄ MINUTĘ UŽ PAVADŽIO TRAUKTI...“

(Dokumentai apie du rašytojų komunistų susitikimus su
Lietuvos SSR vadovybe. 1957 m. sausis)

Publikuojami dokumentai – tai LSSR vadovų (Antano Sniečkaus, Justo Paleckio, Kazio Preikšo, Henriko Zimano, Petro Griškevičiaus ir kt.) susitikimų su Rašytojų sąjungos vadovybe (valdybos pirmininku Antanu Venclova, sekretoriais Eduardu Mieželaičiu bei Mykolu Sluckiu), taip pat rašytojais, respublikinių laikraščių bei žurnalų redaktorais, redakcijų darbuotojais protokolai. Pirmasis toks susitikimas įvyko 1957 m. sausio 16 d., antrasis – sausio 18 d.¹

Nėra aišku, kas buvo susitikimų iniciatoriai. Visgi galima gana pagrįstai teigti, kad iniciatyvą parodė rašytojai, Rašytojų sąjungos vadovai. Susitikti su respublikos vadovybe, pirmiausia A. Sniečkumi, norėta dėl kelių priežasčių. Pirmoji buvo labiau formali. Artėjo LSSR rašytojų sąjungos valdybos plenumas. Netrukus turėjo įvykti ir sąjunginis rašytojų plenumas. Todėl visai tikėtina, kad Rašytojų sąjungos vadovai nutarė „pasitikrinti“, kokie

¹ Deja, nenurodyta, kas pokalbius užrašė. Istoriografijoje apie šį partijos vadovų susitikimą su rašytojais jau rašyta. Nepilną protokolų tekstą yra paskelbęs V. Sventickas. Žr.: V. Sventickas, „Smogti ideologine kryptimi...“, *Švyturys*, 1989, nr. 21–22. Taip pat apie žr.: M. L u k š i e n ė, *Apie Lietuvių literatūros katedrą... Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000*, sud. G. Viliūnas, Vilnius, 2002, p. 24–26;

² *Lietuvos kultūra sovietinės ideologijos nelaisvėje 1940–1990. Dokumentų rinkinys*, sudarė ir įvadą parašė J. R. Bagušauskas, A. Streikus, Vilnius, 2005, p. 17; *Lietuva 1940–1990. Okupuotos Lietuvos istorija*, vyr. red. A. Anušauskas, Vilnius, 2005, p. 423.

partijos tikslai ir uždaviniai keliami rašytojams po 1956 m. rudens įvykių Lenkijoje, Vengrijoje bei po lapkričio protestų Kaune ir Vilniuje². Sprendžiant iš protokolų, Centro Komitetui buvo įteiktas A. Venclovos pranešimo plenumo tekstas. Jis ir tapo pagrindu diskusijoms³.

Antra vertus, įtampos tarptautinėje politikoje tarp Vakarų ir Sovietų Sąjungos, „buržuazinio nacionalizmo“ proveržiai ne tik satelinėse SSRS šalyse, bet ir pačioje sąjungoje (pirmiausia Lietuvoje ir Estijoje) rašytojams kėlė nerimą – ar valdžia negrįš prie rašytojų bendruomenės „disciplinavimo“ bei griežtesnio kūrybinio proceso administravimo. Nerimauti vertė valdžios priimami sprendimai. Lapkričio pabaigoje SSKP CK parengė pažymą „Apie nacionalistinius ir antitarybinius pasireiškimus Pabaltijo respublikose“. Dokumente iš esmės buvo aptariama padėtis Lietuvoje ir Estijoje. Pažymėta, kad labiausiai nacionalizmu užkrėsta studentija: ji palaikanti įvykius Vengrijoje ir Lenkijoje bei pasisakanti prieš rusų kalbos mokymąsi (reikalavimą atsisakyti privalomo rusų kalbos mokymo kėlė Vilniaus universiteto studentai). Pažymoje taip pat prisimenamos lapkričio 2 d. masinės protesto demonstracijos Kaune ir Vilniuje. Maskvos kritikos sulaukė ir visa LSSR vadovybė dėl „neryžtingumo“, blogai organizuotos propagandos ir galiausiai dėl netinkamos kadru politikos⁴. Kliuvo ir pavieniams LKP CK nariams, pvz., V. Niunkai už tai, kad patvirtino Vilniaus universiteto sprendimą stojamuosius egzaminus organizuoti tik lietuvių kalba. A. Sniečkus atsakymą į Maskvą, SSKP CK prezidiumui, išsiuntė gruodžio 6 d.⁵ Rašte pirmasis sekretorius pripažino, kad „nacionalistinio charakterio pasireiškimai“ apėmė platesnius gyventojų sluoksnius ir net paveikė kai kuriuos komunistus. Nacionaliniai klausimai respublikoje „keliami aštriau nei anksčiau“: piktinamasi, kad lietuviai daugelyje tarybinių įstaigų negali susikalbėti gimtąja kalba, studentai reikalauja keisti gatvių pavadinimus, gražinant senus, istorinius, būta respublikoje ir antirusiškų išpuolių. Spręsti iškilusias problemas LKP vadovas galvojo trejopai: „deramai sutvarkant lietuvių kalbos vartojimą“, daugiau dėmesio skiriant vietinių kadru ugdymui ir jų „iškė-

² Rašytojų sąjungos savaitraštyje „Literatūra ir menas“ nuo 1956 m. gruodžio mėn. iki 1957 m. sausio pradžios rubrikoje „LTSR rašytojų sąjungos valdybos plenumui artėjant“ buvo skelbiami straipsniai, kuriuose aptariami įvairūs rašytojams aktualūs klausimai. Apie jauniems rašytojams kylančias problemas rašė J. Avyžius, apie situaciją poezijoje – E. Mieželaitis, T. Tilvytis, apie dramaturgiją – J. Grušas. Taip pat apie artėjantį plenumą ir rašytojų uždavinius rašė A. Baltakis, A. Jonynas. J. Būtėnas aptarė literatūrinio palikimo vertinimo klausimus. Anot J. Būtėno, ne tik „asmenybės kultas“ lėmė, kad nuveikta per mažai, bet ir „bailumas bei apsidraudėliškumas“. J. B ū t ė n a s, Literatūros mokslą – gilyn ir platyn. LTSR rašytojų sąjungos valdybos plenumui artėjant, *Literatūra ir menas*, nr. 1, 1957 01 05.

³ LSSR rašytojų plenumas sušauktas vasario 1–2 d. A. Venclova jame perskaitė pranešimą „TSKP XX suvažiavimas ir lietuvių tarybinės literatūros uždaviniai“ žr. ten pat, nr. 5, 1957 02 02.

⁴ Т. Т а н н б е р г, „Под воздействием международной реакции жалкие остатки антисоветских элементов в нашей стране...“ 1956 год и проблемы Прибалтики в Кремле, *Ab Imperio*, т. 3, 2007, с. 183–188.

⁵ V. S i r u t a v i č i u s, Etnokultūrinio nacionalizmo proveržiai ir valdžios politika: apie lietuvių nacionalinę identifikaciją postalininiu laikotarpiu, *Epochas jungiantis nacionalizmas: tautos (de)konstravimas tarpukario, sovietmečio ir posovietmečio Lietuvoje*, sud. Č. Laurinavičius, Vilnius, 2013, p. 196–197.

limui“ į vadovaujančius postus, taip pat sugriežtinant represines priemones „kovoje su priešiškais elementais“. Visai tikėtina, kad rašytojams komunistams šie dokumentai buvo žinomi. Todėl neatsitiktinai susitikimų metu domėtasi partijos „linija“ rašytojų atžvilgiu. A. Jonynas šitaip suformulavo klausimo esmę – ar nebus rašytojai valdžios spaudžiami „grįžti prie tikrovės lakavimo“ (arba kitur – kaip suderinti sovietinio gyvenimo vaizdavimą „be lakavimo“, kad „negautum per galvą“). Apskritai klausimai, kas galima ir kiek galima rašytojui, dažnai vienokia ar kitokia forma buvo keliami susitikimų metu.

Buvo ir dar viena priežastis, vertusi rašytojus susitikti su respublikos vadovais. Sprendžiant iš protokolų, tarp „rašytojų“ (savaitraščio „Literatūra ir menas“) ir „partinės“ spaudos („Tiesa“, „Sovietskaja Litva“, „Komunistas“) tvyrojo tam tikra įtampa. Rašytojai skundėsi dėl „partinės“ spaudos elgesio, kad ši nepasitikinti rašytojais („ieško, ar nėra priešišku nuotaikų“), neskatinti visuomeniškai opių diskusijų, neretai užgniauzianti kritiką ir rašytojų iniciatyvas. Apie tai kalbėjo A. Venclova, E. Mieželaitis, V. Reimeris, M. Sluckis. E. Mieželaitis aiškino respublikos vadovams: „Mūsų kolektyvas pajėgus rašyti veikalus, nušviečiančius gyvenimą tokį, koks jis yra. Bet kad kritika nesismulkintų. Reikia duot rašytojams daugiau iniciatyvos, laisvės ir gerbt juos.“ O Reimeris tiesiog tškė: „Mes ne gyvulėliai, kuriuos reikia kiekvieną minutę už pavadžio traukti.“ Taigi, ir šiuo atveju siekta išsiaiškinti partijos vadovų, pirmiausia A. Sniečkaus, poziciją.

A. Sniečkus ir kiti diskusijoje dalyvavę valdžios atstovai rašytojų nerimą bei abejones visaip stengėsi išblaškyti, paneigti. Aiškino, jog prie administravimo ir nurodinėjimo, kaip rašyti, nebus grįžta. Partija neversianti rašytojų „lakuoti“ sovietinės tikrovės... Tačiau, kita vertus, pareikalaušanti iš rašytojų „atsakomybės“. A. Sniečkus suformulavo gana griežtą ir aiškų principą, kuriuo savo veikloje turėtų remtis rašytojai, tuomet ir įtampų su valdžia, partine spauda nebus. Rašytojo veikla, jo kūryba turi padėti socialistinės Lietuvos kūrimui. Tokią mintį pirmasis LKP sekretorius iliustravo tokiu pavyzdžiu: „Šiomis dienomis filharmonijoje choras atliko Maironio dainą, tai publika labai šiltai priėmė, o tarybinę dainą dainuojant trypė kojomis. Mums reikia pasiekti, kad Maironis irgi tarnautų mums. Jei ne – netinka.“

Taigi, susitikimu suinteresuota buvo ir Lietuvos SSR vadovybė⁶. A. Sniečkaus požiūriu, būtent rašytojai komunistai turėtų mobilizuoti rašytojų bendruomenę, o ši – Lietuvos visuomenę, sprendžiant įvairius, pirmiausia ideologinio kultūrinio pobūdžio iššūkius, iškilusius sovietinei Lietuvai. Rašytojai taip pat privalėjo atlikti ir aktualią jaunimo auklėjamąją funkciją (praktiškai visi dalyvavę diskusijose pripažino, kad jaunimo socializacija socialistinių vertybių pagrindu smarkiai šlubuoja). Apskritai galima daryti prielaidą, kad partinė LSSR vadovybė ir asmeniškai A. Sniečkus rašytojams kėlė ne tik ideologinius

⁶ Istoriografijoje teigiama, kad „rašytojai buvo iškviesti į pasitarimą pas Sniečku“, *Lietuvos kultūra sovietinės ideologijos nelaisvėje 1940–1990...*, p. 17.

reikalavimus, bet ir siūlė savotišką sandėrį: žadėjo tam tikrą autonomiškumą kūryboje mainais už aktyvią paramą kuriant socialistinę sovietinę Lietuvą.

Susitikimuose aptarinėti įvairūs klausimai. E. Mieželaitis ir A. Venclova kėlė klausimą, kaip į literatūrinę veiklą įtraukti tuos rašytojus, kurie nubausti už antitarybinę veiklą ir grįžo į Lietuvą (Valys Drazdauskas, Antanas Miškinis, Kazys Inčiūra, Juozas Keliuotis ir kt.). Tarp rašytojų komunistų vyravo įsitikinimas, kad tuos rašytojus reikia traukti į aktyvią veiklą (partijos veikėjų požiūris buvo atsargesnis). Algimantas Baltakis siūlė „drąsiau parodyti priešo poziciją“ („filosofines mokyklas mušame, o kokios jos nežinome“). Diskutuota apie kolūkinio kaimo problemas bei nacionaliniu klausimu. A. Sniečkus pripažino, kad abiem atvejais buvo pridaryta klaidų (dėl gatvių pavadinimų, anot A. Sniečkaus, buvo „padaryta eilė kvailysčių“. Tačiau atsant senus pavadinimus būtina vadovautis socialistinio tikslingumo principu, antraip galima nukrypti į „buržuazinį nacionalizmą“). Kalbėta ir apie labiau „žemiškus“ dalykus – aptarta respublikinių premijų rašytojams idėja.

Abiejų susitikimų protokolai liudija, jog diskutuota gana atvirai, nevengota aštresnio žodžio ir kritikos. Tai neabejotinai destalinizacijos „pasiekimas“. Tiesa, nereikėtų užmiršti, jog taip kalbėta ne viešai, o už uždarų durų... Antra, taip valdžia atviravo su socialine grupe, kuri jos, valdžios, požiūriu buvo politiškai kultūriškai svarbi, reikšminga ir reikalinga. Kalbos ir kalbėjimo skirtumai – viešo ir neviešo – ypač akivaizdūs palyginus protokolus su rašytojų spaudoje gana plačiai aprašytu valdybos plenumu. A. Venclova, plenumė smerkdamas sovietinės tikrovės „lakuotojus“ ir „juodintojus“, aiškino: „Mes lietuvių tarybiniai rašytojai pasisakome už laisvą svarbiausių literatūros ir meno problemų svarstymą marksizmo – leninizmo estetikos pagrindu.“ Ši citata taip pat neblogai iliustruoja destalinizacijos procesą. Tiksliau, to proceso prieštarumą ir nevienareikšmiškumą.

Abu dokumentai saugomi Lietuvos ypatingajame archyve, LKP dokumentų skyriuje, A. Sniečkaus fonde (f. 16895, ap. 2, b. 226, l. 1–45). Šiame „Lietuvos istorijos metraščio“ numeryje publikuojamas pirmojo susitikimo protokolas. Kalba netaisyta.

**LKP CK sekretoriaus drg. A. Sniečkaus pasikalbėjimas
su LTSR Rašytojų sąjungos nariais-komunistais
1957 m. sausio 16 d.**

Dalyvavo: A. Sniečkus, J. Paleckis, K. Preikšas, J. Banaitis, A. Venclova, T. Tilvytis, E. Mieželaitis, A. Guzevičius, G. Zimanas, V. Meščeriakovas, R. Šarmaitis, J. Žiugžda, V. Reimeris, M. Sluckis, A. Baltakis, J. Karosas, Just. Marcinkevičius, V. Mozūriūnas, A. Jonynas, Alf. Bieliauskas, K. Ambrasas, A. Bauža, I. Kašnickis, J. Olekas, V. Radaitis, A. Laurinčiukas, V. Zenkevičius, M. Kaniauskas, R. Žiugžda, J. Tornau, P. Griškevičius.

Drg. A. Venclova pažymėjo, kad jau daugiau kaip du metai po rašytoją suvažiavimo⁷, metai po TSKP XX suvažiavimo. Per praėjusį laikotarpį pasiekti mūsų literatūroje nemaži laimėjimai, visų pirma prozoje, gerokai padirbėta poezijos srityje, kiek mažiau vystėsi dramaturgija. Dabar artėja Spalio socialistinės revoliucijos 40 metinė. Reikia mūsų rašytojams jas atitinkamai sutikti. Reikėtų parašyti bent kelias pjeses revoliucine tematika. Didelę pažangą padarė literatūros kritika ir literatūros mokslas. Kartu su visais pasiektaisiais literatūros srityje laimėjimais rašytojams tenka susitikti su visa eile klausimų, kuriuos norėtūsi aptarti su vadovaujančiais LKP CK darbuotojais.

Visų pirma, vis aktyviau keliamas klausimas dėl Rašytojų sąjungos valdybos plenumo sušaukimo. 1957 m. vasario mėn. numatoma sušaukti TSRS rašytojų sąjungos valdybos plenumą. Mes tarėmės savo tarpe ir priėjome išvados, kad gal nereikėtų jo laukti, nes ten daugiausia bus liečiami rusų literatūros klausimai, ji gausiausia⁸ Pranešimo plenumo tekstas buvo parengtas dar iki TSKP CK paskutinio laiško, galima jį laikyti tik juodraščiu.

2. Jau kuris laikas rašytojų tarpe jaučiamas tam tikras nepasitenkinimas partinės spaudos užimama pozicija kai kuriais klausimais, liečiančiais rašytojus. Antai, rašytojinė spauda kelis kartus mėgino išvystyti diskusijas kolūkinės tematikos, dailės ir kt. klausimais. Vos tik diskusijos būdavo pradedamos, partinė spauda tuoj nurodydavo pirmųjų straipsnių trūkumus, ir diskusija nutrūkdavo. Publikos simpatijos likdavo „Literatūros ir meno“ pusėje. Mes to nenorime. Reikėtų netrukdyti diskusijai vystytis. „Komuniste“ tilpo menkas D. Rodos⁹ straipsnis. Rašytojai norėjo duoti atkirtį, bet redakcija neįdėjo.

3. Dėl veiksmingesnių priemonių mūsų literatūrai kelti. Visai Tarybų šaliai dabar skiriamos 8 valstybinės premijos. Respublikoms bus sunku jas gauti. Kalbėjau su Tichonovu, kad galvojam apie respublikines premijas, kokias tris, neatsižvelgiant į žanrą, maždaug po 25 tūkst. rublių. Kai kur /Estijoje/ tokios premijos yra. Tichonovas palaikė.

drg. Sniečkus: premijos yra ten, kur yra slaucų ir naftos.

drg. Paleckis: reikėtų ir ten, kur yra sviesto.

drg. Venclova: Buržuaziniais laikais, be valstybinės premijos, buvo ir atskirų leidyklų skiriamos premijos, šią tradiciją nepamirškime ir dabar.

4. Pastaruoju metu grįžo daug rašytojų /Drazdauskas, Miškinis, Inčiūra, Keliuotis/. Mums ne visai aišku, kaip su jais daryti. Maskvoje dabar daug atstatoma gyvų ir mirusių

⁷ Antrasis LSSR rašytojų suvažiavimas įvyko 1954 m. (Pirmasis – 1945 m.).

⁸ Lietuvos rašytojų valdybos plenumas buvo sušauktas 1957 m. vasario 1–2 d.

⁹ Donatas Roda (1915–1978) 1940 m. pradėjo dirbti „Darbo Lietuvos“ redakcijoje, vėliau – „Tarybų Lietuvoje“. 1948–1953 m. „Tiesos“ laikraščio redaktoriaus pavaduotojas, o nuo 1953 iki 1978 m. – „Eltos“ direktorius. Partijos narys nuo 1946 m., 1955 m. baigė aukštąją partinę mokyklą prie SSKP CK.

į sąjungą, išmokant už 2 mėn. po 3 tūkst. rub. Drg. Šimkus savo atsakomybe įdėjo į „Pergalę“ Keliuočio recenziją, Masiliūno recenziją, Drevinio eilėraščius. Konkrečiai dėl Drazdausko – valdyba linkusi priimt. Drg. Niunkai buvo įteiktas sąrašas 14 žm. dirbusių „Priekale“ ir pan. – svarbu būtų juos reabilituoti.

5. Dabar imperialistinės valstybės išvystė smarkų ideologinį puolimą prieš mus. Ne-seniai pas mus pasirodė, ėjo per rankas kažkieno perrašytas Brazdžionio eilėraščių rin-kyns. J i s kai ką veikia. Reikėtų žinoti, ar galim duot atkirtį, recenzuodami jį, Kossu Aleksandriškį ir kt. Būtų labai svarbu gauti užsienio spaudą, bent tam tikrai grupei. Štai, estai rusų kalba knygoj „Estonia“ ginčijasi viename straipsny su savo emigrantais. Mes irgi turim duoti atkirtį. Girdim, kad priešai rašo, jog pas mus likviduotos mokyklos, švie-timo įstaigos ir t. t. Atkirtį reikia taikyt ne jiems, bet mūsų skaitytojams, kuriuos iš dalies veikia priešo propaganda.

6. Reikėtų imti leisti žurnalą vidurinių mokyklų moksleiviams. Buržuaziniiais laikais tai buvo. Čia galėtų formuotis ir jaunieji rašytojai, ir moksleivių komunistinė pasaulėžiūra.

7. Dėl Kauno, jo spaudos reikalų. Kauno Tiesa“ – toks pat, kaip ir kituose rajonuose. Reikėtų didesnio laikraščio. Jo skiltyse galėtų augti teatro kritikai. Kauną reikia trak-tuoti ne kaip rajoną. Gal leisti Kaune populiarų mokslo žurnalą, kaip seniau, iki karo, „Kultūra“. Nepamirškim, kad Kaunas – pagrindinis lietuviškas miestas. Jam reikia duoti daugiau.

8. Sėkmingai vyko derybos dėl lietuviškos tarybinės enciklopedijos. Susitarta, kad 1/3 bus bendrais klausimais, 2/3 – lituanistika. Reikėtų kiek galint paspartinti jos leidimo organizavimą, kad šiemet baigt paruošiamuosius darbus, o 1958 m. jau išleist bent 1 t.

9. Reikia išjudinti paminklų statybos klausimą. Kai kuriais klausimais, atrodo, labai lengva. Cvirikai, Žemaitėi – gatavi. Daroma Kapsukui, Janoniui. Bet to maža. Reikė-tų Klaipėdoj Donelaičio paminklą pastatyt. 1957 m. gegužės mėn. sukanka 10 m. nuo P. Cvirkos mirties. Būtų gerai pastatyt tą dieną jam paminklą Vilniuje. Bet kultūros mi-nisterija vilkina šį reikalą. Ir politiniu atžvilgiu ne visai reikalas tvarkoj Vilniuj – turim paminklą Puškinui, o nė vieno paminklo lietuviui rašytojui ar revoliucionieriui.

10. Pradedam statyti rašytojams namus Antakalny prie upės. Bet jie bus pastatyti po 3 metų. Tuo tarpu po 2 suvažiavimo į Rašytojų sąjungą priimti 25 nauji nariai. Kaip tai-syklė, jie neturi kur gyventi. Verkiant reikia jiems butų. Tai, pvz. J. Marcinkevičius, reikia sergančiam širdies liga J. Šimkui, kuris gyvena 5 aukšte, ir t. t. Prašytume padėti.

11. Prieš karą buvo nutarimas dėl literatūrinio muziejaus. Reikėtų dabar jį įgyvendin-ti. Tam reikia seno namuko su kokia 10 kambarių, su nedideliais kadrtais.

12. Mes jautriai sutinkam žinias apie nesveikas nuotaikas. Pas mus maždaug tvarkoj. Mūsų spauda stengiasi kovoti prieš priešišką propagandą. Šiandien studentija ypač do-misi literatūros ir kultūrinio palikimo klausimais. Darysim susitikimų su studentais. Tai turėtų padėti jų auklėjimui.

drg. Reimeris: apsisotojo ties santykiais tarp rašytojinės ir partinės spaudos. Nurodė, kad tai liečia iš viso santykius tarp rašytojų ir partinės spaudos. Norėtum atsiriboti nuo kaltinimo, kad mes nenorim partinio vadovavimo. Respublikinė partinė spauda per visą laikotarpį, ir rengiantis 2 suvažiavimui, išspausdino nemaža geros medžiagos, nušviečiančios mūsų darbą, suteikė mums daug pagalbos. „Tiesa“ padėjo bręsti, stiprėti mūsų jauniems rašytojams. Bet pastaruoju metu susidarė kiek įtempta atmosfera. Rašytojai be pritarimo sutinka vieną ar kitą straipsnį partinėje spaudoje literatūros klausimais. Būna, kad ten pasirodo menkoki kūriniai. Kartais dedami gal nepagrįsti kaltinimai vertinant mūsų darbą, kartais be gilesnio analizo, duodama ne labai kvalifikuota kritika /Rodos str./ neįtikinamai rašoma apie rašytojų trūkumus.

Kai kada partinė spauda gal per anksti įsikiša. Taip buvo „Literatūrai ir menui“ pradėjus diskusijas apie apsakymus, poeziją, dailę. Tiesa, diskusijose buvo daug kas nereikalinga, silpna. Bet nebuvo antitarybinių minčių. Kal kurie neteisingi traktavimai juk gali būti diskusijoje /taip juk yra ir „Tiesos“ išvystytoje diskusijoje religijos klausimais/. Dėl apsakymų pradėjus kalbėti, „Sov. Litva“ straipsnis nutraukė diskusiją. Apie kaimą ir rašytojų uždavinius ėmėm kalbėt, tiesa, buvo kiek minkštakūniškų pasisakymų. Norėjom duoti medžiagą prieš juos, bet „Tiesa“ įdėjo Pivoriūno str. „Saloninis pokalbis apie kaimą“. Apie literatūrą – „Komunistas“, apie dailę – „Tiesa“ irgi nutraukė diskusijas. Mūsų spaudos etika reikalauja nesiginčyti su partinės spaudos nuomone. Mums sako: rašykite savo nuomonę į partinę spaudą. Bet pasirodo, kad tai neišaina /„Komunistas“ neįdėjo straipsnio prieš Rodą/. Mackonis norėjo duoti mums atsakymą Jackevičiui – mes neįdėjome. Gal partinė spauda nepagalvoja apie diskusijos nutraukimą. Drg. Zimas galėjo nukreipti Mackevičiaus straipsnį į mūsų laikraštį

Centrinėje spaudoje mes nematome tokio dažno atsiliepimo. „Pravda“ duoda apibendrinančius, gilesnius straipsnius. Mums susidaro įspūdis, kad lyg būtų nepasitikėjimas mūsų atžvilgiu, – ieško, ar nėra priešišku nuotaikų. Kai kas dabar ima kalbėt, kad partinė spauda užgniaužianti kritiką, iniciatyvą. Mes ne gyvulėliai, kuriuos reikia kiekvieną minutę už pavadžio traukti. Partinis vadovavimas turi būti gilesnis, be karščiavimosi, kitaip padvelkia negerais atspalviais.

Dėl Rodos straipsnio – girdėjome, kad buvo kažko ieškoma. Jis, kiek girdėjom, buvo paskubintai atspausdintas. Tuo buvo suinteresuotas drg. Gelbakas – jis buvo girdėjęs, kad norim apie jį duoti feljetoną.

Dėl kritikos tono – „Sov. Litva“ 1955.6.8 d. skyriuj „Iš paskutinio pašto“ buvo straipsnelis: „Tak li nado reagirovatj na kritiku“. Ten taip rašoma, lyg mes būtum norėję suvedinėti sąskaitas. Gal mes ir neturėjom teisės kritikuoti apsakymą „Tiesoje“, kuris buvo silpnas. „Sov. Litva“ ved. straipsnis 1955.8.16 minėjo „Lit.ir meną“ – negalime sutikti su klausimo pastatymu, kad mes mažai dėję medžiagos eile svarbių klausimų. Mes tada kaip tik daug davėm medžiagos tais klausimais. Negalim tokios kritikos priimti.

Vedamąjį buvo pakviestas rašyti I. Kašnickis¹⁰, – prasikiša asmeniškumai: aš balsavau prieš jo priėmimą į Rašytojų sąjungą, laikydamas, kad jis dar per mažai turi davinį.

Kai kada mūsų rašytojų nepatenkina atsiliepimų autoriai. „Tiesoj“ dažnai rašo Ra-
guotis, Kazakevičius. Abu jie didelio autoriteto neturėjo iki paskutinio meto. Reikėtų, kad partinės spaudos redaktoriai palaikytų glaudesnius ryšius su rašytojais, su mūsų redakcijomis, valdyba. Gal drg. Zimas daugiau palaiko ryšius, bet irgi tik su dalimi.

drg. Sluckis: apsisotojo ties spaudos klausimais. „Sov. Litva“ ir „Komunistas“ visai blogai dirba literatūros srity. Daugiausia dirba „Tiesa“. Paskutiniu metu ten sustiprintas darbas. Visa eilė ginčijamų ir nenormalių dalykų išspręsta darbo eigoje. Padidėjo kritiki-
nių straipsnių /apie Maironį, kitais literatūros ir meno klausimais/. Dalis buvusių nega-
tyvių klausimų išspręsta. Taip, tikėsimės, eis ir toliau, būnant gerai valiai iš abiejų pusių. Bet „Sov. Litva“ ir „Komunistas“ beveik jokios paramos neteikia. Visokie purvini tipai mus purvina, kad mes smaugiam kultūrą. Gi mes kaip perekšlės vištos, nežinom ką daryt su mūsų kiaušiniu. Pastaruju metu labai nusilpo „Pergalė“, virto lyg senų rūbų spinta, kvepia naftalinu. Ten viskas nukreipta į praeitį. „Literatūra ir menas“ nė žodžio neduoda mūsų gyvenimo klausimais, jaučiasi stoka publicistikos. Gi kas rašo, gauna anoniminius laiškus. Tai rodo, kad pataikom, kur reikia.

Šiaulių rajone Janonio v. vid. mokykloje buvo nuvykusi grupė rašytojų. Ten buvo pasireiškusios priešiškos nuotaikos, ypač – praeities idealizavimas. Susitikimas su moksleiviais davė naudą. Jaučiam, kad pribrendęs reikalas leisti žurnalą 8–11 kl. moksleiviams.

Laukiam plenumo. Literatūrinėj spaudoj pradėjom jam ruoštis. Priešiški elementai mėgino spausti, teigė, kad mūsų tarybinė literatūra silpna. Mes stojom ginti, kas pasiekta. «Literaturnaja gazeta» mus palaikė. Norėtūsi žinoti, kaip vadovaujantieji draugai galvoja dėl mūsų rengimosi plenumui medžiagos.

Atvirų pareiškimų prieš partinį vadovavimą pas mus nebuvo. Bet kai kurių jaunųjų rašytojų tarpe ryšium su lenkų spaudoje tilpusiais straipsniais prieš socialistinį realizmą lyg ir buvo ėmusios reikštis kai kurios nuotaikos. Tiesa, kai kurie draugai per daug mums prirašo. Taip, pav., drg. Smilgevičius pagalvojo, kad „Ne vien duona“¹¹ parašyta mūsų rašytojų, ir skambino į CK. Gėda kultūros ministru.

¹⁰ Igoris Kašnickis (*Игорь Кашицкий*, 1919–1994) nuo 1939 iki 1945 m. tarnavo kariuomenėje. Po demobilizacijos liko gyventi Vilniuje. 1945 m. pradėjo dirbti laikraštyje „Sovietskaja Litva“ (*Советская Литва*). Nuo 1958 m. laikraščio vyr. redaktorius, taip pat Rašytojų sąjungos almanacho „Sovietskaja Litva“ redaktorius (1957–1965 m.) Parašė keletą pjesių, dokumentinių apybraižų, publikuoti keli jo apsakymų rinkiniai.

¹¹ Romano „Ne vien duona“ (*Не хлебом единым*) autorius, rusų tarybinis rašytojas Vladimiras Dudincevas (*Владимир Дудинцев*, 1918–1998). Romanas pirmą kartą publikuotas 1956 m. žurnale „Novyj Mir“ (*Новый Мир*). Romanas labai nevienareikšmiškai vertintas, o jo autorius – kritikuotas. Knygoje vaizduojamas konfliktas tarp talentingo išradėjo ir inertiškos stalininės biurokratinės sistemos.

Po asmenybės kulto demaskavimo pas mus nebuvo neaiškumų. Bet jaučiame trūkumus literatūroj. Bandome ieškoti naujų priėjimų prie temos. Iš čia ginčai dėl lyrinės, dėl romantinės poezijos. Yra baugumų, ar nebus žiūrima neigiamai į tuos mėginimus. Tiesa yra viena, o išreiškimo būdai įvairūs gali būt, kiekvieno savitas balsas, spalvos.

Būtų neblogai, kad turėtum daugiau galimumų priėti prie jaunimo.

drg. Mieželaitis: norisi pakalbėti dėl grįžtančių žmonių.

Ant. Miškinis – žymus poetas, turįs atgarsį užsieny. Grįžo atlikęs didelę dalį bausmės. Atrodo, grįžo nepalaužtas, galėtų dirbti, įsijungti. Džiaugiasi mūsų laimėjimais, literatūra, jaunimu. Žinoma, reikėtų su¹² Drazdauskas – dalyvavo valdybos posėdy, padarė sveiką pareiškimą, kad jo kelias – tarybinio rašytojo kelias. Reikėtų tikėti. Gal bus klaidų – tai ateitis parodys.

Jankauskas – romanistas, beletristas. Grįžo gan sveikai nusiteikęs. Pretenzijų mums neturi. Nori parašyt ir po to ateiti. Ateity galvotina.

Viskanta. – visą laiką daugiau bespalvis. Geras vertėjas. Išvertęs „Karą ir taiką“. Galėtų ir kritinių pastabų vertingų duoti.

Alb. Žukauskas – dabar dirba kino studijoje. Visą laiką aktyviai reiškiasi. Reikėtų gal priimti sąjungon.

Ant. Vengrys – buvo užėjęs sąjungon. Savijauta gan sunki, traumotas, bet ne be vilčių.

Kai kam padaryta lyg ir skriauda, pašalinant iš sąjungos. Reikėtų peržiūrėt: poetas Anglickis – rimtas pedagogas. Ona Miciūtė – nukentėjo dėl vyro. Petrulis – parašęs pjesę „Prieš srovę“ apie Strazdelį. Kiela – buvo, tiesa, seniai, pažangus. Paulius Drevinis – buvo jaunas rašytojas. Grįžęs užėjo, aktyviai įsijungė, pluoštas jo eilėraščių įdėta „Pergalėj“ – gan sveika, gera medžiaga. K. Inčiūra – nuotaikos neblogos – įteikė „Pergalei“ eiles. Žengė – visa laiką toliau nuo sąjungos laikėsi. Šukys – savo laiku parašęs romaną „Komunistas“.

Pora dar negrįžo – Jon. Graičiūnas – poetas, vertėjas. Gal pagalvot dėl jo reiktų. Petras Juodelis – kritikas. Paleistas, bet apsigyveno pas žmoną ir negrįžta. Kai kurių iš tų žmonių atžvilgiu reikia atitaisyti skriaudą. Kai kas iš jų gali būti panaudotas kaip vėliava priešo interesais. Turint juos arčiau savęs, lengviau juos veikti. Tai turėtų įtakos ir skaičiuojams ir emigracijai.

Emigracijoje mirė žinomas poetas Jurgis Baltrušaitis. Svarbu būtų peržiūrėt jo literatūrinį palikimą lietuvių ir rusų kalbomis, duoti vertinimą, gal išleisti kai ką.

Užsieny mirė Jurgis Savickis. Reikėtų pažiūrėt, iš kurios pusės priėti prie jų literatūrinio palikimo.

Apie pažangius užsienio lietuvius rašytojus daugiau rašom. Gerai, kad leidžiamas Mizara. Reikėtų ir kitus, daugiau čia perspausdint. Pagalvoti dėl materialinio atlyginimo jiems – jie gyvena sunkiai.

¹² Taip tekste.

Dėl spaudos organų. Pas mus yra sena tradicija – buvo žurnalas „Gimtas kraštas“. Būtų nebloga tokį leisti – jame galėtų atsispindėti Lietuvos ekonomika, geografija, istorija. Pavadinimas nesvarbu. Jaunieji rašytojai turi almanachą „Jaunieji“. Jau jie išaugo šį kostiumėlį. Šiomet medžiagos daugiau ir įdomesnė. Prašom CK atkreipt daugiau dėmesio jauniems rašytojams. Gal nuo 1958 metų vertėtų leisti žurnalą jauniems rašytojams. Maskvoj yra toks – „Junostj“.

Susiduriant su rašytojais prašosi išvada: išaugo didelis būrys. Tai džiugu. Tame gyvenimo prasmė. Išaugo meistriškumas, jaučiami talentai. Sėkmingai eksperimentuoja, kelia meninį lygį. Tai nebloga. Bet kartais kūryba baigiasi eksperimentavimu. Rašytojai nori parengt kažką didesnio. Iš kitos pusės, pasireiškia balsai dėl požiūrio į jų vietą, santykį su tikrove. Kyla mūsų realizmo klausimas. Norėtusi, kad kritika padėtų nukreipti į gyvenimą ir išvengt senų klaidų, gyvenimo pasaldinimo. Mūsų kolektyvas pajėgus rašyti veikalus, nušviečiančius gyvenimą tokį, koks jis yra. Bet kad kritika nesismulkintų. Reikia duot rašytojams daugiau iniciatyvos laisvės, ir gerbt juos.

Drg. Tilvytis: neužimu jokio posto, išskyrus tris redkolegijas.

Drg. Venclova: ir dar partinės organizacijos sekretorius.

Drg. Tilvytis: Noriu pasakyti iš šalies kelias mintis. Darbas redkolegijoj – tai formalus darbas – iškabos rolė. Būna labai mažai posėdžių – per 10 metų mažiau kaip 10. Paskutiniame posėdy susidarė tragiška padėtis – 1957 m. plane nėra nė vieno prozos kūrinio pokarine tematika. Šimkus tada pareiškė: aš pats parašysiu porą apsakymą. To mažai. Iki šiol „Pergalė“ stovi vietoj, o gal ir žemiau, negu anksčiau. Jei redkolegija yra ir gauna atlyginimą, turi ir dirbti. Taip yra ne tik „Pergalėje“.

Esu kaltas dėl didelio tylėjimo. Pradėjau naują poemą prieš 2 metus. Pabaigiau 2-ą dalį. Bus 5–6 dalys. Bet subyrėjo schema. Parašiau, kai buvo kritikuojama „Usnynė“, kad nėra teigiamo herojaus, partijos vaidmens. Dabar pavarčiau „Usnynės“ 3 dalį ir žiūriu, kad ji neatitinka mūsų gyvenimo tikrovės. Nebeturi dėl to poveikio kaime. Parvažiavau namo sako: melas. Rašiau: elektrinė. O ne tik mano kaime, bet ir pačioj Utenoj šviesa blogesnė, negu buržuaziniiais laikais. Jokios statybos. Taip toliau negali būti.

Noriu pasitarti, kaip vaizduoti, ar teigiamas herojus randa laimę, ar pasiekė, ar dar ne. Dėl negerovių vaizdavimo. Apibendrint negeroves negalim. Pav., kolūkių blogumus apibendrint negalim. Sako, reikia kreipti kritiką į atskirus asmenis, tai menkina satyrą, ji neturi tokio poveikio. Tokius kūrybinius neaiškumus jaučiu.

Dėl partinės spaudos. Kartais kai ko nesuprantu. „Tiesa“ mažai rašo apie literatūrą. Išėjo mano raštų tritomis. Gal seni ten daiktai. Bet „Kelionę aplink stalą“ smarkiai perdirbau. Norėtusi sužinoti „Tiesos“ nuomonę. O ji tyli – nesuprantu. Parašiau eilėrašį dėl Egipto – „Tiesa“ nespausdino. Tik po mūsų partinio susirinkimo, kur apie tai kalbėjau, drg. Zimanas paskambino ir įdėjo. Ir praeity buvau davęs aštrias eiles prieš JAV imperia-listus – nespausdino be jokių paaiškinimų.

Pagrindinis mūsų darbas – meninė kūryba. Bet ir tenka daug rašyt įvairių straipsnių. Štai, „Pravda“ prašo parašyt apie mūsų miškus, ir tenka gaišti laiką, ir t. t. Daugiau prisidedu prie anksčiau kalbėjusių draugų nuomonės, su kuria visiškai sutinku.

dr. Guzevičius: jau daug pasakė kiti draugai. Kiek aštriau sujaudino klausimai dėl žurnalo jaunimui, moksleiviams. Po Vengrijos įvykių daug negerovių buvo. Jei pavyksta sutelkti kapinėse daug jaunimo – reikia smogti ideologine kryptimi. Aš mėginasiu tai rašydamas pjesę. Joje kalbėsiu apie Kauną 1946 m. didelio potvynio metu, fone – hitlerinių karo nusikaltėlių byla, ir pašlemėkų veikla Kaune. Toliau – 1956 metai – Kauno HES statyba ir Vengrijos atgarsiai. Galim tēksti pašlemėkams per fizionomiją. Plačiau nepasakosiu, nenoriu išsišifruoti savo draminei užuomazgą. Reikia, kad ir kiti dirbtų. Jaunimas ne taip žiūri į praeitį – reikia padēt jį teisingai suprasti.

dr. Baltakis: dėl mūsų propagandos pobūdžio – turiu galvoje jaunimą. Neseniai daugiau universitetą. Kas bloga mūsų agitacijoje – dažnai agituojame patys save. Pabūni darbininkų, valstiečių aplinkoje. Sunku, kai matai daug atsilikimo, negeras nuotaikas. Reikētų ieškoti lankstesnių agitacijos formų. Ir literatūroje reikētų duoti eigą tokiems kūriniams. Štai, rašytojas Paukštelis. Kai kada mums juokinga jo pasaulėžiūra, valstiečio ideologijos garbinimas. Kas iš to, kad „Tiesa“ kai kada duoda straipsnį didelėmis frazėmis – nedaeis. Reikia rašyt taip, kaip Paukštelis ar Anglickis – sakyčiau, tarpine ideologija – ne iš karto užgult visu svoriu. Tikra propaganda buvo, kad išleidom Maironį – priešai neturi ką daugiau sakyti, ir kajuk. Putino lyrika – tikra propaganda – matyt rinkiny poeto kelias.

Negeri reiškiniai studentų tarpe turi gal gilesnes šaknis. Yra studentų, kurie buvo priešiškos ideologijos, gailėjo senų laikų. Buvo ir tokių /iš komjaunuolių/, kurie buvo konjunktūrščikai, prisitaikėliai. Man gaila: yra daug sąžiningų studentų, kurie pergyvena tai, kas dedasi mūsų gyvenime, ir padaro priešišką dalykų. Juos stumia tokia dirbtinė propaganda, –straipsniai lengva ranka rašomi, neapgalvoti. Reikia drąsiau parodyti ir priešų pozicijas.

A. Jonynas parašė „Kom. Tiesai“ straipsnį. Visa medžiaga, kuri verčia pagalvoti ir ginčytis, buvo nuimta redakcijos, ir liko tik deklaratyvi dalis. Reikia daužyt priešišką ideologiją iš pagrindų, o ne deklaracijomis. Kaip dėstomas universitete dialektinis materializmas arba filosofija? Visas filosofines mokyklas mušame, o kokios jos nežinome. Reiktų duot seminarinius darbus, triuškinančius šiuos veikalus. Diskusija literatūros klausimais pas mus yra ne diskusija pilna to žodžio prasme, nes negalim nagrinēt visu platumu.

dr. Šarmaitis: patiko drg. Tilvyčio klausimas, ar herojus turi pasiekti laimę kiekviename kūrinį. Nebūtinai jis turi pasiekti laimę kūrinį. Svarbu, kad jis kovotų dėl liaudies interesų, dėl laisvės ir laimės.

Dėl būtinumo kovoti už mūsų jaunimo sielą, už jo aktyvų įsijungimą į komunizmo statybą – tai aktualu. Propagandos prieinamumas, praeities idealizavimo klausimas – tai reikia

apgalvoti. Mes planuojam priešpastatyti kai ką. Anksčiau ar vėliau pasirodys literatūros ir istorijos vadovėliai. Planuojam leisti „Tarybų Lietuvos archyvą“ – žurnalą. Gera būtų leisti žurnalą vidurinių mokyklų moksleiviams, o taip pat studentams.

Apie „Priekalo“ ir kt. periodinės spaudos dalyvius – autorius. Netrukus apie juos turėsime reikiamus duomenis.

Kokius rašytojus gražinti į Rašytojų sąjungą ir spaudą. Grįžusieji neturi būti atstumti, bet turi būti atranka. Visų pirma – darbas, jų įnašas. Rašytojų spauda turėtų duoti jiems pasireikšti. O nuo to turės priklausyti ir jų grįžimas į kūrybines organizacijas. Abejotina – Kiela, Šukys. Šukio romanas aiškiai antiliaudinis. Kiela – pagrindinėj spaudoj visą laiką buvo nurodoma, kad dirbęs tarybinėj įstaigoj Joniškėly, o po to perejęs į žvalgybą.

dr. Venclova: reikėtų patikrinti, ar tai ne šmeižtas iš asmenybės kulto laikotarpio.

dr. Karosas: šis susitikimas kiek kitoniškas, negu ankstesnieji susitikimai su rašytojais. Anksčiau buvo kitoks požiūris į partinę spaudą. Apie spaudą čia daug kalbėta. Galiu pasakyti dėl „Komunisto“, kuris susilaukė nemaža kritikos. 1956 m. dėjom daugiau rašytojų straipsnių. Bet dar maža. Su tuo galima sutikti. Dėl diskusijos. Rašytojai turi teisę pasisakyti įvairiais klausimais. Kodėl gi partinė spauda negali? Kodėl ji turi tylėti? Tai neteisingas požiūris. Dėl Rodos straipsnio – sutinku, kad forma netinkama, nekvalifikuotas straipsnis, nors mintys jame geros, tik pateikimas blogas. Dėl kito straipsnio – kai Sluckis buvo Indijoje /straipsnis buvo nepriimtas, ir vėliau jį davė „Literatūra ir menas“ kaip vedamąjį/ – prisiimam kaltę.

Pageidavimas, kad keltų aktualesnes temas, jaudinančias temas, meninę produkciją didintų, kad būtų mažiau kalbų, daugiau darbo.

dr. Just. Marcinkevičius: Išklausius drg. Karosą susidaro įspūdis, kad visos mūsų šnekos eina ant nieko. Mes norim, kad literatūra jaudintų skaitytoją. Kažkoks nesusipratimas išeina. Parašiau didelį eilėraščių ciklą – nespausdino niekas. Būtų gerai apibendrinti pokalbį,

dr. Sniečkus: Visiems reikia geriau dirbti.

dr. Zimanas: mūsų literatūra pasiekė labai daug. Visa eilė naujų veikalų tvirtai įėjo į lietuvių literatūros fondą. Bet yra ir trūkumų. Yra ginčų tarp partinės ir rašytojinės spaudos. Aš irgi pergyvenu, galvoju, kaip padaryt, kad eitų į naudą – Reimeris padarė daug priekaištų, jų tarpe ir daug teisingų priekaištų. Kritiką mielai priimu. Bet ne tame esmė. Mes galėjom atiduot Mackevičiaus straipsnį jiems. Bet čia susiduria ir dideli principiniai nuomonių skirtumai – reikalai kai kada gilesni, negu buvo kalbėta.

Iš viso susidaro įspūdis, kad nesutarimai susidaro pas mus labai rimtų posūkių momentu. Taip santykiai su rašytojais yra normalūs. Bet kai kyla nauji klausimai, kai partija kritikuoja kas sena – dabar, po TSKP XX suvažiavimo, susiduriam su dideliais kraštutinumais. Vieni nori viską nuneigti. Šiandien, šiame susitikime, aš pirmą kartą išgirdau kai ką teigiama mūsų partinės spaudos adresu, – anksčiau būdavo kalbama tik apie neigiamas pu-

ses. Asmenybės kulto laikais buvo daug klaidų padaryta ir literatūros srity, ir jos atžvilgiu, daug administravimo. Jei tai buvo visasąjunginiu mastu, tai buvo ir „Tiesoj“, kai kada čia net blogiau. Bet drauge su tuo ar galima išmesti tai, ką gera padarėm? Mūsų kova buvo nukreipta į literatūros idėjiškumą. Buvo ir klaidos. Bet dėl to negalima visko nuneigti.

Yra ir kitų tendencijų: iškelti tai, kas yra partinė spaudoj, o nutylėt, kas telpa rašytojinėje spaudoje. Čia gimsta ir nepasitikėjimas. „Literatūra ir menas“ dabar skaičiuoja, kokias jiems skriaudas padarėme. Mums reikia daryt priekaištą dėl to, kad per mažai pasisakėme literatūros klausimais. Mackonio straipsnis buvo nukreiptas prieš socialistinį realizmą. Kai mėginama painiot visiems žinomus dalykus, susidarė įspūdis, kad mėginama kiršint. Mes nenorėjom trukdyti diskusijos. Galima kai kada duoti ir iš kitos pusės pasisakyt. Bet nepamirškim: jei kartais imama žaisti tariamąją demokratija: to neįžeist, to neužgaut ir t. t., – tai priešai naudojasi. Gal ir suklydom, kad neperdavėm Mackevičiaus straipsnio „Lit. ir menui“. Bet kodėl Reimeris negalvojo apie antrą klausimo pusę – apie žalą, kurią padarė Mackonio straipsnis.

Dėl partinio vadovavimo – iš jo negalima daryti abstrakciją. Drg. Venclovos pranešimo projekte būtent kalbama tik abstrakčiai apie partinį vadovavimą. Mes nenorim sutapatinti partinio vadovavimo ir spaudos darbo. Bet mes stengiamės vesti tam tikrą partinę liniją.

Turi būti principinis sutarimas tarp mūsų. Gi dabar abstrakčiai keliamas meniškumo klausimas. Nenorim suprasti, kad forma ir turinys yra viena visuma, kad kas netinka viename veikale, gali tikt kitame, ir t.t. Kai kas daro mėginimus sutriuškinti mūsų meniškiausius veikalus. Reikia kovoti. Vystyti kritiką, kelti meniškumą. Gal ir per daug darydavom amnestijos. Bet ir toliau rūpestingai kovosim, brandindami meniškumą, idėjiškumą. Kai kas dar negali mums dovanoti, kad gynėme Valsiūnienę. Reikia nepamiršti, kad buržuaziniiais laikais buvo sakoma, jog Černyševskio romanai, Gorkio „Motina“, Janonio veikalai buvo nemeniški. Nepamirškim ir šios antros klausimo pusės.

Dėl gyvenimo tikrovės pavaizdavimo. Gera tema svarbi meniniam kūriniui. Alb. Žukausko veikale pati forma naikino temą. Rašytojai kaltino mus, kad sunaikinom temą. Juk dabar pakanka kam nors gerokai apspjaudyti mūsų gyvenimą, ir atskiriems žmonėms pasirodo veikalas parašytas meniškai. Lenkų „Štandar mlodych“¹³, kuris panašus į hitlerjugendo laikraštį, ėmė perspauzdinti „Ne vien duona“, kuris parašytas reportažo lygiu.

Mes visada kovojom už rašytojo komunistinę pasaulėžiūrą, – kaip mokėjom, kaip supratom. Tai gyvybinis klausimas. Buvo ir nekvalifikuota kritika. Kiek turim, tiek dirbam. Raguotis ir Kazakevičius, apie kuriuos čia kalbėjo su panieka, auga, bus geri darbuotojai. O kam rašyt, jei patys rašytojai atsisako. Štai, išėjo Tilvyčio raštų tritomis. Paskambinau Venclovai prašydamas recenzijos, – atsisakė, sako, esu paliestas. Atsisakė Korsakas ir t. t.

¹³ Laikraštis jaunimui „Sztandar mlodych“ („Jaunimo vėliava“) pradėtas leisti 1950 m.

Tritomyje yra ir geresnių veikalų, ir blogesnių, o kai kurie pataisyti, bet įdėti sena data, – tai painioja. Dėl nespausdinto Tilvyčio eilėraščio – aš jūs ieškojau tada, drg. Tilvyti, – kai kurios vietos eilėrašty buvo mano supratimu neteisingos.

Rašytojų tarpe yra ir žmonių, kurie nepriima partijos politikos. Kartais tokios nuotaikos negauna atkirčio rašytojų tarpe. Jūs geriau už mane žinote, kas yra tų nuotaikų šaltiniai. Pastarajam rašytojų sąjungos partiniame susirinkime buvo paimta keista kryptis – buvo ieškoma visų pirma klaidų – tai, žinoma, gerai, – bet mažiausiai dėmesio buvo skiriame nuotaikoms, jautėsi tam tikras pasidavimas nuotaikoms.

Aš turėjau kelis susitikimus su Vienuoliu-Žukausku, palaikėm artimus ryšius. Ir staiga vieną dieną sutinku ir matau – visai nesukalbamas, kalba visai svetimu balsu. Ar ne per daug išpaikinom? Reikia užtikrinti sąlygas seniesiems rašytojams, bet ir kritikuoti jų ideologiją. Tą pat galima pasakyti apie Putiną. Reikėtų padėti jiems moraliai. Darbas su žmonėmis – tai ne tik glostymas.

Drg. Tilvytis sako parvažiavęs Utenon ir radęs blogą vaizdą. Bet meninis kūrinys – ne protokolas. Reikėjo pavažiuoti dar 10 km. – būtų radęs kitokį vaizdą. Dėl J. Marcinkevičiaus eilėraščių ciklo – ten iškraipyta tikrovė. Apie badaujančius kolūkiečius – nebūdinga tikrovei. Kai išspausdinom gabaliuką, kuriame kalbama apie mergaitę su perkeline suknele, – gavom krūvą laiškų.

Reikia bendromis jėgomis pradėti ideologinį puolimą visu frontu. Pult ir priešiškas atgyvenas. Mes įrodinėjame, kad kapitalistinis pasaulis blogas. Tai jiems aišku. Bet jie ieško trūkumų socialistiniam pasaulyje. Reikia padėti atsakyti į kylančius klausimus ir neaiškumus. VVU lituanistikos katedra atidarė specfondus – tai žalinga. Studentai lieka vienas prieš vieną su svetima ideologija. Reikia mums stiprinti ideologinį darbą. Vystant kritiką reikia atsiriboti nuo priešiškos propagandos. Atsimenat, kaip atrodė reikalai hitlerinės okupacijos metais: čia ėję lietuvių kalba laikraščiai kritikavo vokiečius, bet taip, kad mes neturėtum jokios naudos. Reikia sudaužyt priešišką propagandą. Daugiau pasitikėkite ir mumis. Jei neįdedam kokią eilių, – paskambinkit, – išsiaiškinsim priežastis. Geriausias pagrindas mūsų bendradarbiavimui – ryžtingas puolimas prieš buržuazinę ideologiją.

drg. Tilvytis: tai du nesuderinami dalykai – griežtas puolimas ir siekimas arčiau prieiti prie žmogaus sielos.

drg. Zimanas: dabar „Lit. ir menas“ žymiai pagerėjo. Geras buvo neseniai įdėtas vedamasis, kuriame pilnu balsu pradėjom ginti lietuvių literatūrą. Dėl drg. Tilvyčio kalbos reikia pasakyti, kad vis dėl to konkreiti satyra yra gerėsnė – garantuotai bus bent viena auka.

drg. Mieželaitis: drg. Zimanas teisingai nurodo, kad reikia ginti kiekvieną naują veikalą. Bet kai „Tiesa“ apgina meniniu požiūriu silpną veikalą, – straipsnis turi direktyvinę reikšmę. Poezija „Tiesoj“ silpna. Ten reikėtų dėti pačius geriausius kūrinius. Tai bus geriausia.

dr. Sniečkus: pajutau, kad Tilvyčio žodžiuose keliamas klausimas, ar nereikia atsisakyti nuo kolūkinės santvarkos. Ne. Aš – už „Usnynės“ trečiąją dalį. Drg. Venclova nenorėjo liesti ideologinių klausimų. Gi diskusijose apie juos visą laiką kalbama.

Mes gyvenam labai rimtą momentą. Čou En-lajus¹⁴ važinėja ne taip sau. Ir pas mus Lietuvoje. Negalim dabar apsiriboti drg. Zimano ir Reimerio gražbylostėmis. Jei jaunimas šiandien išėjo į gatves ir ko gero būtų reikėję tramdyt prievarta, tai už tai visi mes nesame atsakomybę. Kauno aktyve buvo mėginimų aiškint, kad mes už viską kalti, bet kur jie patys, ko negalvojo, kad irgi atsakomingi. Vakar Šiaulių sekretorius drg. Pilelis papasakojo apie rašytojų susitikimą su moksleiviais – matyt ir geras įspūdis ir geri rezultatai.

Dabar ne laikas aiškintis, kas kaltas. Kas kuo nėra kaltas? Dabar reikia užmiršt rietenas, jei jos neturėjo principinio charakterio. Ir aš kaltas buvau, jei norit savikritikos. Čia mes susirinkom tam, kad susitelktum kovoje už socialistinę Lietuvą. Gatavi gyvenimą atiduoti už ją. Drg. Tilvytis pergyvena, mato negerovių. Kas daryti? Ar atsisakyt socializmo? – Ne. Reikia apgalvoti, ką kiekvienas turi daryti. Šiomis dienomis filharmonijoje choras atliko Maironio dainą, tai publika labai šiltai priėmė, o tarybinę dainą dainuojant trypė kojomis. Mums reikia pasiekti, kad Maironis irgi tarnautų mums. Jei ne – netinka. Jei mes čia svaidysimės barniais – priešas mus muš.

Drg. Venclovos pranešimas nemobilizuoja. Senieji rašytojai labai gerai parodyti – Mykolaitis, Žukauskas. O jaunieji – mažokai, apie J. Marcinkevičių – nieko. Guzevičiaus „Broliams“ išleido visas žarnas. Taip nereikėtų. Drg. Venclova buvo dvi dienas visasąjunginiame pasitarime. Aš buvau paskutinę dieną. Dabar visas kapitalistinis pasaulis puola mus. Kaip galima duoti tokį beširdį pranešimą.

Tiesa, daug kas išėjo ne taip kaip buvo norėta. Bet darbo žmonės nenori atsisakyt pasiekimų. Štai, Vengrijoj nė vienas kolūkis neiširo. Mes norime statyti socializmą. Ir štai yra žmonių, kurie per trūkumus kaime nieko daugiau nemato. Žinoma, sunku, bet reikia matyti ateitį.

Partinė spauda turi gerų norų, gerus polėkius. Bet pasitaiko visko. Rašytojų spauda – juk irgi partinė. Reimeris – komunistas – turi formuoti kryptį. Ir su „Tiesa“ ne visada sutinkam, ne visada patenkinti. Kai kuriuos principinius klausimus, tiesa, aptariam biure. Bet mes ne redaktoriai. Yra kartais taktinių klaidų. Drg. Zimanas čia pripažino, bet ne viską. Tačiau principiniais klausimais tvarkoj. Tiesa, buvo administravimo, lazdos politikos. Bet pradėti drg. Venclovos pranešime jau nuo 3 psl. kalbėti apie lazdą neišeina. Tichonovas, Korneičiukas visasąjunginiame pasitarime centre statė ne lazdą, – drg. Venclova ten buvo. Daug buvo negerovių, bet išskyrus gera literatūrai nieko kita nenorėjom.

¹⁴Zhou Enlai (Chou En-lai) – pirmasis Kinijos Liaudies respublikos vyriausybės vadovas (1949–1976), nuo 1949 iki 1958 m. taip pat ir užsienio reikalų ministras. 1957 m. sausio pradžioje Kinijos užsienio reikalų ministro vadovaujama delegacija aplankė Sovietų Sąjungą, Lenkiją ir Vengriją.

Tuo tarpu Reimeris nori išgauti žodį, kad juo nepasitikima, – lyg organizacinių išvadą prašo. Iš to naudos nėra.

Guzevičius savo romane nušalino istorinius rėmus, nesiskaito su nurodymais. Visai nieko nekalbame apie socialistinės statybos pasiekimus. Jų nutylėti negalima, nors daug kas buvo surišta ir su kultu. Visai nutylimi literatūros uždaviniai pranešime. Atitrūkimas jaučiasi nuo šiuolaikinio tarybinio gyvenimo. Paimkime gi ukrainiečių rašytojų kreipimąsi, – jie pakėlė labai gražius klausimus. Mūsų kaimas nenori buožių grįžimo. Bet ten, kur sunkesnė kolūkių padėtis, kalbama apie žemės grįžimą. Dėl ko gi rašytojai nemini gerų kolūkių, kur per 1–1.5 m. žymiai pakelta ekonomika, kodėl apie juos nėra poemų, apie 30-tūkstantininkus¹⁵. Sausio mėnesį geresni mėsos ir pieno gamybos rezultatai, negu pernai. Dėl herojaus teisingai čia kalbėjo drg. Šarmaitis.

Kai kur dabar sunku, nelengva. Bet daug kas pereina nuo mūsų pačių. Turim dabar didelį pagrindą tolesniems laimėjimams. „Usnynės“ trečias skyrius gyvuoja, tiesa, su dideliais sunkumais, bet gyvuoja. Mums reikia mušti į vieną tašką, atsiribojant nuo buržuazinio nacionalizmo.

Pas mus auga, kyla nauji kadrai. Šiomis dienomis vyksta rajoninės partinės konferencijos. Būtų gera, kad rašytojai padalyvautų. Šiandien iškelta daug pasiūlymų, eilė jų įeis į mūsų ideologinio darbo programą.

drg. Paleckis: šios dienos pasikalbėjimas, atneš naudą, bet galėjo būt surengtas ir anksčiau. Svarbiausia dabar vieningumas. Reikia kritikuot, bet iš partinių pozicijų, neduot medžiagos priešams. Mūsų padėtis dabar opi; liaudies demokratijos šalyse atsirado silpnos vietos, ir mums reikia stiprinti ideologinį darbą visomis kryptimis. Literatūra turi vykdyti savo pagrindinį uždavinį – formuoti naują žmogų. Šiandien skaičiau užrašus iš katedros – visa eilė studentų /fiz. matematikos f-to/ sako, kad geriau palikti ją tam kam buvo statyta. Literatūros veikimas į gyvenimą toli gražu dar nepakankamas. Propagandos aparatas turi pažiūrėti, ką dar galima padaryti literatūroj, nuvainikuojant praeities idealizavimą. Knygyne teko matyti žmones eilėje prie Putino poezijos. Rinkinyje parodomas poeto kelias, jo išsivystymas, augimas. Bet klausimas, kuri knygos dalis, skaitytojus daugiau veikia.

Mažai girdėti naują populiarių tarybinių dainų. Žurnalų jaunimui yra reikia tik pakreipti. Rašytojams reikia daugiau ryšių su švietimo darbuotojais, kad kuo daugiausiai paveikti jaunąją kartą, – tartis, ką įdėti į vadovėlius. Dideli konfliktai dėl religijos – jie

¹⁵ Įmonių bei įvairių įstaigų darbuotojai, kurie 1955–1957 m. buvo išsiųsti į kolūkius. 1955 m. kovo mėn. SSKP CK ir Ministrų taryba priėmė kreipimąsi, kuriame siūlė tarybinams bei partiniams organams atrinkti gabesnius darbuotojus darbui atsiliekančiuose kolūkiuose (pagal oficialią statistiką 1955 m. sausio mėn. Sovietų Sąjungoje 45 proc. kolūkių buvo nuostolingi). Iš, kaip oficialiai teigiama, 100 tūkst. savanorių buvo atrinkta 30 tūkst. Iš čia ir kilo jų pavadinimas.

reiškiasi ir studentijos tarpe. Tai ką jau kalbėti dėl liaudies. „Pergalė“ neturi prozos pokarine temtika – tai liūdnas faktas. Reikia daug dirbti.

dr. Sluckis: svarbiausia – kaip geriau paveikti skaitytoją, kaip išspausdinti jam ašarą, jei nerodyt trūkumų.

dr. Sniečkus: Reikia teisingai nušviesti padėtį, ne vienpusiškai. Drg. Paleckis neseniai parašė eilėraščių iš Raseinių rajono vieno kolūkio gyvenimo, nepaprastai juodomis spalvomis. Gi dabar jaunųjų gyvulininkystės darbuotojų suvažiavime to paties kolūkio atstovai parodė, kokia ten iš tikrųjų padėtis – kalbėjo ir apie pasiekimus. Drg. Paleckio eilėraščių nebuvo atspausdinti. Taip kad ir drg. J. Marcinkevičiui nėra ko jaudintis.

dr. Sluckis: dėl drg. Tilvyčio abejonių ryšium su „Usnynės“ trečiąja dalimi. – Klausimas ne tas, kad trečioji dalis nereikalinga. Jis jaučia, kad šią dalį silpniau meniškai parašė.

dr. Sniečkus: ketvirtąją dalį parašys stipriau.

/Nutarta toliau pasikalbėjimą tęsti sausio 18 d./

